

р № 1544. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1150-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#n2>.

3. Котюк І., Котюк О. Гендерно толерантний світогляд: проблемні аспекти визначення змісту та закріплення в законодавстві. //LexInform. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/genderno-tolerantnyj-svitoglyad-problemni-aspekty-vyznachennya-zmistu-ta-zakriplennya-v-zakonodavstvi/>.

4. Погрібний С.О., Кріцак І.В., Денищук Д.Є. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. //Нове українське право. Вип. 4.2022. С.95 – 103. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/328/290>.

Журавель О. Є.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ І ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Господарсько-правова відповідальність є важливою гарантією виконання господарських зобов'язань. Вона забезпечує захист інтересів контрагентів, держави та суспільства в цілому. Проте в деяких випадках порушення зобов'язань може бути зумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єктів господарювання. У таких випадках законодавство передбачає можливість звільнення від господарсько-правової відповідальності. Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності є фактичними обставинами, які обумовлюють звільнення від відповідальності. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності є сукупністю правових норм, які регулюють процедуру звільнення від відповідальності.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення підстав і порядку звільнення від господарсько-правової відповідальності. Деякі автори вважають, що підстави звільнення від відповідальності є фактичними обставинами, які обумовлюють звільнення від відповідальності. Інші автори вважають, що підстави звільнення від відповідальності є юридичними підставами, які дозволяють звільнити від відповідальності. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності також є предметом наукових дискусій. Деякі автори вважають, що порядок звільнення від відповідальності є сукупністю правових норм, які регулюють процедуру звільнення від відповідальності. Інші автори вважають, що порядок звільнення від відповідальності є сукупністю дій, які необхідно здійснити, щоб звільнитися від відповідальності. Існує кілька класифікацій підстав звільнення

від господарсько-правової відповідальності. Найпоширенішою є класифікація, яка поділяє підстави звільнення від відповідальності на загальні та спеціальні. Загальні підстави звільнення від відповідальності передбачені законом і застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було обумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання. Спеціальні підстави звільнення від відповідальності передбачені договором і застосовуються лише у випадках, коли це прямо передбачено договором.

Загальні підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності передбачені статтею 217 Господарського кодексу України [1]. Вони застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було обумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання. До загальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності належать: форс-мажорні обставини; непереборна сила; небезпека для життя або здоров'я людей; необхідність захисту інтересів держави. Для звільнення від відповідальності за наявності загальних підстав суб'єкт господарювання повинен довести наявність таких обставин. Докази наявності загальних підстав звільнення від відповідальності можуть бути надані суб'єктом господарювання у будь-який спосіб, який допускається законом.

Обставини непереборної сили, або форс-мажорні обставини, є однією з найважливіших загальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності. Вони застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було зумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання, і які не могли бути ним передбачені або попереджені. У законодавстві України відсутнє єдине визначення форс-мажорних обставин. У статті 217 Господарського кодексу України вони визначені як надзвичайні та невідворотні обставини, які виникли поза волею та внаслідок обставин, які не залежать від суб'єкта господарювання, і які не могли бути ним передбачені або попереджені [1]. У міжнародному праві форс-мажорні обставини також називаються «обставинами непереборної сили» або «обставинами, які не підлягають контролю». У Конвенції про міжнародну торгівлю товарами (Віденська конвенція) форс-мажорні обставини визначені як обставини, які не підлягають контролю сторін і які не можна було розумно передбачити або уникнути. Для звільнення від відповідальності за наявності форс-мажорних обставин суб'єкт господарювання повинен довести наявність таких обставин. Докази наявності форс-мажорних обставин можуть бути надані суб'єктом господарювання у будь-який спосіб, який допускається законом.

Господарський кодекс України визначає, що органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють господарську діяльність шляхом видання нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність, управління господарською діяльністю шляхом видачі дозволів, ліцензій, реєстрації, надання субсидій та інших заходів, а також контроль за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності (стаття 1 ГК України). Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає,

що до компетенції місцевого самоврядування у сфері економіки належить, зокрема, регулювання земельних відносин, регулювання будівництва, надання послуг населенню, створення умов для розвитку підприємництва та інших форм господарювання [2].

Також дії третіх осіб у господарському процесі є важливим інститутом, який дозволяє суб'єктам господарських правовідносин захищати свої права та інтереси, навіть якщо вони не є сторонами у справі. Треті особи можуть брати участь у господарському процесі на будь-якій стадії його розгляду. Вони можуть вступити у справу як самостійно, так і за клопотанням однієї зі сторін у справі. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть брати участь у справі нарівні з позивачем та відповідачем. Вони мають право на подання доказів, заперечення щодо доказів сторін, заявляння клопотань та оскарження рішення суду. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть брати участь у справі лише в тому обсязі, який впливає з їхнього інтересу у справі. Вони не мають права на подання доказів, заперечення щодо доказів сторін, заявляння клопотань та оскарження рішення суду. Інститут третіх осіб у господарському процесі має важливе значення, оскільки дозволяє суб'єктам господарських правовідносин захищати свої права та інтереси, навіть якщо вони не є сторонами у справі. Цей інститут сприяє справедливому та ефективному вирішенню спорів у господарському процесі [3].

Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності є одним з найважливіших інститутів господарського права. Вони дозволяють сторонам договору уникнути відповідальності за порушення зобов'язань у разі наявності певних обставин. За загальним правилом, підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності визначаються законом. Однак сторони договору можуть передбачити у договорі власні підстави звільнення від відповідальності, які не суперечать законодавству України. Такі підстави називаються спеціальними. Використання спеціальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності, передбачених договором, має ряд переваг. По-перше, це дозволяє сторонам договору більш точно координувати свої інтереси та уникнути спорів у разі порушення зобов'язань. По-друге, це дозволяє сторонам договору більш ефективно розподіляти ризики, пов'язані з господарською діяльністю. Однак використання спеціальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності, передбачених договором, має і певні ризики. По-перше, сторони договору повинні бути впевнені, що передбачені ними підстави звільнення від відповідальності не суперечать законодавству України. По-друге, сторони договору повинні бути готові до того, що в разі виникнення спору, вони повинні будуть довести наявність передбачених договором підстав звільнення від відповідальності.

Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності. Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності визначаються законом. Відповідно до ст. 219 Господарського кодексу України

[1], особа, яка порушила господарське зобов'язання, звільняється від господарсько-правової відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. У разі звільнення від господарсько-правової відповідальності у зв'язку з випадком або непереборною силою, сторона, яка порушила зобов'язання, не зобов'язана відшкодувати збитки, понесені іншою стороною внаслідок такого порушення. Однак, навіть у разі звільнення від господарсько-правової відповідальності, сторона, яка порушила зобов'язання, зобов'язана продовжувати виконувати зобов'язання в частині, яка не порушена. Також у разі звільнення від господарсько-правової відповідальності сторона, яка порушила зобов'язання, не звільняється від обов'язку відшкодувати збитки, якщо вони виникли внаслідок її недбалості або навмисних дій. Для звільнення від господарсько-правової відповідальності у зв'язку з випадком або непереборною силою, сторона, яка порушила зобов'язання, повинна довести наявність таких обставин. Доказування наявності випадку або непереборної сили здійснюється в судовому порядку. Важливо зазначити, що порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності може бути змінений договором. Сторони договору можуть передбачити інші підстави звільнення від відповідальності, а також порядок їх доказування [4].

Застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності є важливим інструментом забезпечення справедливості в господарських відносинах. У разі, якщо порушення господарського зобов'язання сталося внаслідок випадку або непереборної сили, сторона, яка порушила зобов'язання, не повинна нести відповідальність за завдані збитки. Однак, для звільнення від відповідальності особа повинна довести наявність таких обставин. У сучасних умовах економічної нестабільності та зростання ризиків застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності стає все більш актуальним. У зв'язку з цим важливо удосконалити законодавство України в цій сфері, зокрема, уточнити поняття випадка та непереборної сили, а також порядок їх доказування. Крім того, необхідно розвивати практику застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності в судовому порядку. Це дозволить забезпечити однакове застосування закону та захист прав учасників господарських відносин.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Розділ V Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання. Глава 24 Загальні засади відповідальності учасників господарських відносин.
2. Про місцеве самоврядування в Україні 6 Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280?an=1>.
3. Господарський процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Дзера О. В. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності за порушення зобов'язань. *Право і економіка*. 2022. № 1. С. 10-14.